UDK: 321.61:929 Обреновић А.
271.2-558.4"1889"
394.4(497.11)"1889"

Originalni naučni rad

https://doi.org/10.21301/eap.v21i3.9

Милош Тимотијевић

Народни музеј Чачак
slapovi@proton.me
https://orcid.org/0000-0002-0457-6125

Сакрализација монархије: краљевско миропомазање и јавни политички ритуали у Србији 1889. године

Апстракт: Рад анализира обележавање петстоте годишњице Косовске битке и миропомазање краља Александра Обреновића 1889. године као јединствен политички ритуал усмерен на производњу легитимитета у условима династичке и институционалне кризе. Истраживање показује да су свечаности у Крушевцу и Жичи, путовање владара кроз централну Србију и присуство руског посланика били део пажљиво обликованог система јавне репрезентације власти. Анализа се заснива на штампи, службеним програмима и мемоарској грађи, уз тумачење симболичких елемената церемонијала. Иако је ритуал привремено учврстио ауторитет младог владара, није могао да отклони структурне политичке сукобе, чиме се открива и ограничен домет симболичке политике.

Кључне речи: миропомазање, Александар Обреновић, Косовска битка, политички ритуал, легитимитет, симболичка политика, династија Обреновић, Србија XIX века

Увод

Миропомазање малолетног краља Александра Обреновића 1889. године био је централни догађај државно-династичког програма осмишљеног да обнови пољуљани ауторитет династије. Обред у Жичи повезан је с прославом петстоте годишњице Косовске битке и низом јавних свечаности кроз које је власт представљана као историјски утемељен и легитиман поредак (Borozan 2013, 261-285). У условима политичке нестабилности, што је била карактеристика Србије крајем XIX века, такви ритуали нису били споредни украс политичког живота, већ један од начина да се власт у јавности прикаже као трајна, уверљива и прихватљива (Balandier 1997, 137-166).

Политички ритуал у овом раду схвата се као јавни чин у коме се власт не само показује већ и потврђује пред заједницом. Ритуали политичку моћ преводе у видљиве облике, повезују је са симболима, емоцијама и колективним учешћем народа, и тиме јој дају облик који се може јавно препознати и прихватити (Kertzer 1988, 1-3, 8-9). У случају монархије то је посебно важно, јер се владарска власт не потврђује само кроз установе и правне акте, већ и кроз церемоније и јавне облике владаревог присуства (Geertz 1983, 121-125).

Ритуали јавног представљања власти били су важан део династичке политике европских монархија. Крунисања, заклетве, династичке сахране или свечани уласци владара у градове нису били обични протоколарни догађаји, већ пажљиво режирани политички спектакли у којима је власт добијала видљив и симболички утемељен облик (Marin 1988, 39-88; Berk 2010, 49-50; Abeles 2001, 145, 164-169, 183-184; Wortman 2006, 1-6; Van Gelder 2021, 1-4, 13-17).

У том оквиру, ефемерни спектакл означавао је привремено обликовање јавног простора тријумфалним капијама, заставама, осветљењем, поворкама, музиком, војним почастима и другим свечаним знацима, помоћу којих је политичка порука власти постајала видљива (Borozan 2006, 100, 118-120; Makuljević 2006, 54, 99, 101, 198-199, 309, 314; Timotijević i Marušić 2025, 17-20). Иако су се представљали као древни, многи од ових ритуала били су производ модерног доба, свесно обликовани као средство учвршћивања политичког поретка (Hobsbaum and Rejndžer 2002, 5-25; Kanadin 2002, 238-240; Unowsky 2005, 52-76; Osta 2006, 181-182).

Такав модел симболичког учвршћивања власти био је јасно видљив и у Србији током XIX века. Иако је држава постепено усвајала институције модерног уставног поретка, владарска идеологија династије Обреновић задржала је снажну представу о владару као средишњој личности националне заједнице, с тежњом ка неограниченој власти. Владар се често представљао као „глава национа", симболички предводник народа чији се ауторитет наслањао на средњовековни концепт владара као „главе" мистичног тела сатканог од његових поданика (Borozan 2006, 90-92).

Посебно место у обликовању владарског ауторитета имало је краљевско миропомазање. Овај обред омогућавао је да се политички чин ступања на престо прикаже у религијском оквиру: владар је постајао Божји помазаник, а његова власт добијала је карактер духовне мисије (Timotijević 2012, 79-87, 144-146; Borozan 2021, 421-442). Први покушај обнове владарског миропомазања у модерној Србији забележен је 1805. године, када је, уз руско посредовање, вожд Карађорђе покушао да путем црквеног обреда добије и сакрални владарски статус. Међутим, тек је кнез Милош Обреновић 1831. установио ову церемонију, коју су касније обављали сви владари Србије,

чиме је миропомазање постало део ширег круга монархијских церемонија (Ljušić 2021, 262; Leovac 2023, 103; Rajić 2024, 122).

Миропомазање Александра Обреновића 1889. године било је наставак такве праксе, али и њен политички најизразитији облик. У условима кризе власти оно је требало да обезбеди не само континуитет већ и обнову династичког ауторитета. Свечаност је осмишљена као државно-династички спектакл који је повезао култ косовских јунака с династијом Обреновић и идејом обнове српске средњовековне државе. Централни догађаји одржани су у Крушевцу, где је у цркви Лазарици служен помен косовским јунацима, потом у манастиру Жичи, где је извршен чин миропомазања младог краља (Borozan 2013, 261-285; Kostić 2023, 91-109).

У том оквиру поставља се питање како су различите церемоније 1889. године повезане у јединствену политичку представу монархије и на који начин је кроз њих конструисан и учвршћен ауторитет малолетног владара. Анализа се заснива на оновременим изворима, пре свега штампи, службеним програмима свечаности и мемоарској грађи, као и на тумачењу симболичких елемената церемонијала.

Штампа се у раду не користи само као извор за реконструкцију тока свечаности, већ и као предмет анализе: као простор у коме су ритуали представљани, тумачени, ширени и политички осмишљавани. Миропомазање из 1889. године не посматра се само као наставак традиције, већ као кључни политички ритуал кроз који је монархија настојала да у јавном простору створи видљив и уверљив облик легитимитета.

Припреме за обликовање косовског јубилеја као политичког ритуала

Свечано обележавање Косовске битке замишљено је као једна од најзначајнијих јавних свечаности у Србији 1889. године. Већ у прогласу од 14/26. октобра 1888, којим је прокламовао скоро доношење Устава, краљ Милан је народ подсетио на предстојећи јубилеј, пропаст средњовековне српске државе услед „српске нелоге" и њену обнову под вођством династије Обреновић, која је, попут Немањића, по Божјој промисли владала Србијом (Šešum 2023, 286).

Припреме за прославу почеле су већ у фебруару 1889, с намером да се оснажи ауторитет краља Милана и целе династије Обреновић. Било је предвиђено преношење моштију кнеза Лазара из Врдника на Фрушкој гори у Крушевац, затим и миропомазање краља Милана у Жичи (овога пута с титулом краља, јер је први пут миропомазан као кнез у Београду 1868. године), чиме би се успоставио континуитет са средњовековном тра-

дицијом крунисања у овом манастиру. Програм, који је уобличио министар иностраних послова и председник Српске краљевске академије Чедомиљ Мијатовић, обједињавао је верске обреде, династичке церемоније и народна весеља у једну целину (Durković-Jakšić 1989a, 368-369; Borozan 2019, 36-50; Šešum 2023, 287).

Међутим, овај унапред осмишљени програм прекинут је абдикацијом краља Милана, која је из основа променила политичке околности у земљи. Формирано је намесништво, кога су чинили Јован Ристић, Јован Белимарковић и Коста Протић, које је управљало Србијом у име малолетног Александра Обреновића. Напредњачку владу заменила је радикалска, што је у значајној мери утицало на измену садржаја и поруке прославе од које се није одустало. Велики значај имали су и спољнополитички утицаји. Османско царство се противило свечаности, јер је у њој видело подстицај на побуну својих поданика, док је Аустроугарска у националној интеграцији Срба препознавала опасност по сопствени опстанак. Реаговала је и Велика Британија, због подозрења да би националне свечаности балканских народа могле да угрозе Турску, која је била гарант спречавања руског утицаја на овом подручју. С друге стране, Русија је после абдикације краља Милана видела прилику да поправи своје позиције у Србији, нарушене после Берлинског конгреса (Ristić 2014, 57-60; Šešum 2023, 287).[1]

Сам чин абдикације краља Милана 1889, који се одиграо на државни празник – Дан проглашења краљевине 22. фебруара/6. марта, имао је обележја пажљиво режираног јавног чина. Краљ Милан је у свечаној сали Новог двора, без претходне најаве, прочитао своју одлуку окупљеним високим државним великодостојницима, официрима и страним посланицима. Већина је била изненађена овом одлуком (Krstić 2007, 58; Rajić 2011, 27).

После саопштења о абдикацији у салу је ушао краљевић Александар, искорачио и узвикнуо: „Помози вам Бог, браћо!". Публика га је поздравила узвиком: „Живео!", а краљ Милан је клекнуо и заклео се новом краљу да ће му верно служити (Todorović 1997, 482-501; Pirićanac 2004, 463; Avakumović 2008, 240; Mijatović 2024, 50). Краљ Милан поступио је театрално, по унапред смишљеном политичком плану, како би смањио политички притисак који је трпео и обезбедио продужетак владавине династије, као и сопствени утицај у Србији преко сина Александра (Rajić 2009, 56).

[1] Русија је у прослави јубилеја Косовске битке видела прилику за ново зближавање са Србијом, што је посведочено и озбиљном делегацијом која је послата. Званично су пред прославу стигли Александар Александровић Кочубински, професор славистике на свеучилишту у Одеси; Платон Андрејевић Кулаковски, универзитетски професор и уредник „Варшавског дневника", и Михајло Јегорович Холандски, књижевник из Харкова (Anonim 1889a, 2-3).

Абдикација краља Милана и јавна акламација краља Александра нису саме по себи обезбеђивале учвршћење владарског ауторитета. Политичке прилике у земљи додатно су погоршавале положај династије. Сукоб краља Милана и краљице Наталије, као и забрана њеног повратка у Србију, подривали су углед двора. Истовремено, радикали су јачали антидинастичко расположење, што је праћено прогонима и насиљем над напредњацима. После абдикације краља Милана у Србију се након шестогодишњег изгнанства вратио и Никола Пашић (Đorđević 1996, 171).

Нестабилност власти додатно је појачавала могућност династичке смене. За останак Обреновића посебно је била узнемирујућа здравица руског цара црногорском кнезу Николи, који је у то време удавао и једну од својих ћерки у руску царску фамилију. Овакав развој догађаја у Београду је доживљаван као корак ка промени владајуће династије у Србији, на чему је дуже време радио кнез Никола Петровић уз помоћ радикалске опозиције. Све чешће се говорило да ће његовим доласком на престо Србије започети процес националног уједињења свих Срба (Pirićanac 2004, 464-465, 471-478).

Оваквом развоју противила се Аустроугарска, тако да је династија Обреновић формално остала на власти, али значајно ослабљена, јер је почивала на малолетном владару под туторством намесништва. У таквим околностима прослава јубилеја Косовске битке и чин миропомазања добили су кључни значај. Они нису били формалност, већ завршни корак симболичке трансформације у којој се млади краљ представљао као владар под божанском заштитом, а његова власт као трајна и неприкосновена.

У припреми прославе 500-годишњице Косовске битке учествовали су Намесништво, Влада, Академија наука, митрополит са свештенством, војска, културно-национална удружења и сва родољубива јавност у Србији (Đorđević 1996, 172).

Због неповољних спољнополитичких околности припреме за обележавање Косовске битке после абдикације краља Милана нису добијале ширу јавну видљивост. Османско царство је послало додатне војне снаге на Косово, а Аустроугарска због абдикације краља Милана није више дозвољавала да се мошти кнеза Лазара пренесу из манастира Врдник на Фрушкој Гори, нити је дозвољавала својим поданицима да организовано долазе на прославу у Србију. Истовремено су ограничавали и забрањивали прославу Видовдана на својој територији. Ни српска влада није желела инциденте, тако да је одбијен предлог да на прославу дођу званичне делегације Срба изван Србије (Vojvodić 1999, 38-41; Šešum 2023, 285-307).

Од симболике Косова и претходних ратова ипак се није одустајало, тако да је прослава свесно организована као „двогуба": као сећање на изгубљено средњовековно краљевство и савремене ратове који су Србији донели проширење територије и независност (Čolović 2016, 221).

Одлучено је и да се штампа зборник народних песама посвећених Косовској бици, као и да се установи Орден кнеза Лазара, који би добијали само српски владари (Đorđević 1996, 172; Acović 2013, 97-98). Формиран је и одбор за организацију прославе који је својим саставом требало да покаже јединство српске елите окупљене око сећања на Косовску битку, као најважнијем националном миту (Čolović 2016, 221).

Коначно, 4/16. маја 1889. године јавно је објављен програм прославе „Ред светковине косовске петстогодишњице", детаљан сценарио свечаности у Крушевцу и манастиру Жича. Прослава се није ограничавала само на овај простор, већ је путем бденија по црквама и манастирима, војних парада и артиљеријске паљбе требало да се обележи и широм Србије (Durković-Jakšić 1989a, 364-388).

Обележавање Видовдана добило је додатну симболику с повратком протераног митрополита Михаила Јовановића из Русије, који је још 1883. отишао из Србије. Нова радикалска влада званично је у априлу 1889. позвала митрополита да се врати у земљу, што је најављивало нови политички курс. Пошто Аустроугарска није благонаклоно гледала на овај потез, митрополит се по савету руске и српске владе без велике помпе, скоро тајно, вратио у земљу у првој половини јуна 1889. године (Vojvodić 1999, 43).

Прослава јубилеја Косовске битке започела је 11/23. јуна 1889. у Београду свечаном седницом Српске краљевске академије и предавањем Чедомиља Мијатовића о пропасти српске средњовековне државе (Vojvodić 1999, 44-45). То су, међутим, били тек уводни догађаји који су најављивали централне свечаности у Крушевцу и Жичи, где ће политички и симболички значај прославе добити свој пуни израз.

Крушевац: ритуално обликовање косовског предања

Свечаност је званично започела у Крушевцу 14/26. јуна 1889. године. За Сталаћ су из Београда и Ниша уведени редовни и ванредни возови, уз повлашћене цене карата, како би се омогућило да што више људи присуствује свечаности. Већ у организацији било је видљиво настојање да прослава добије карактер масовног националног догађаја (Anonim 1889b, 1). У Крушевцу је овај програм добио свој најпотпунији ритуални облик.

Варош је дан унапред свечано украшена српским тробојкама с црним флором. На путу који је водио из Сталаћа подигнута је велика трокрилна тријумфална капија. Изнад њених бочних пролаза била су исписана имена „српских земаља": Србија, Стара Србија, Македонија, Зета, Босна и Херцеговина, Далмација, Срем, Банат, Бачка, Славонија и Хрватска. Поред њих су истакнуте и године које су означавале кључне тренутке националне

историје: 1185, 1346, 1389, 1804, 1813, 1815, 1830, 1833, 1858, 1868, 1876 и 1878. Изнад средишњег пролаза налазили су се двоглави орао и лик краља Александра, праћени натписима: „Само слога Србина спасава", „Двоглави орао о крању нам кличе да са тобом слобода Српству свиће", „Тешко брату без брата ко голубу без јата", „Не бој се српство удеса злог, словенска мајка чува сина свог" и „Живео Александар I краљ Србије" (Durković-Jakšić 1989a, 379; Šešum 2023, 288).

Капија није била пука декорација, већ сажета визуелна мапа српског простора и историје, с ликом младог владара, као симболичним предводником националног уједињења, у њеном средишту. Истакнуте године и имена српских земаља повезивале су различите историјске периоде у јединствену целину, док су слике и симболи преводили мит у видљив облик (Borozan 2013, 262).

Краљ Александар Обреновић кренуо је из Београда за Крушевац 14/26. јуна 1889. године у пратњи намесника Косте С. Протића и Јована Бели-Марковића, председника Владе Саве Грујића и свих министара. Путовање возом прекидано је на бројним станицама, где се краљ обраћао окупљеном народу, чиме је потврђивао своје присуство у јавном простору. Посебно свечани дочек приређен је у Сталаћу. Долазак у Крушевац био је обележен јасно уобличеним церемонијалом ефемерног спектакла: младог краља је испред цркве Лазарице дочекао митрополит Михаило с епископом нишким Јеронимом, администратором жичке епархије архимандритом Дучићем, свештенством и многобројним народом (Anonim 1889c, 1; Anonim 1889d, 1).

Дочек младог краља имао је јасно политичко значење. Митрополит Михаило, познат по русофилским ставовима и дугогодишњем сукобу с краљем Миланом, добио је у њему истакнуто место. Његово присуство указивало је на обнову сарадње између двора и црквене јерархије, али и могуће приближавање Србије царској Русији.

Краљ је у Крушевцу дочекан уз свечане говоре, цвеће и српске тробојке. С наступањем вечери свечаност је прекинута: заставе су повучене, а град прекривен црним барјацима у знак сећања на Косовску битку. Весеље је замењено тишином, по наредби која је важила за целу Србију. Током ноћи митрополит је са свештенством служио бденије, а ујутро је у цркви према протоколу требало да се појави и краљ. Сви који су присуствовали бденију, као и на јутарњој литургији, дошли су у црнини или са знацима жалости (Anonim 1889c, 1; Anonim 1889d, 1; Pajević 2019, 16-17).

Идеализована слика церемоније није у потпуности одговарала стварности. Дворска свита младог краља, задржана за столом и здравицама, закаснила је на литургију, иако је црква била надомак конака, што је код дела народа изазвало разочарање и одлазак са свечаности (Anonim 1889e, 2).

Био је то и разлог да се забрани број „Малих новина" који је објавио ову вест (Anonim 1889f, 2).

После литургије митрополит Михаило је у беседи нагласио основну поделу косовског предања на јунаке и издајнике, супротстављајући јунаштво Милоша Обилића издаји Вука Бранковића („Страшно проклетство прати његову успомену. И ово ће проклетство трајати докле траје рода и племена нашег"). У том оквиру посебно је истакнута обавеза верности према младом краљу Александру Обреновићу (Pajević 2019, 22-24).

Лојалност владару представљена је као морална дужност, док је њено нарушавање изједначено с издајом и грехом, чиме се власт младог краља није везивала само за политички поредак, већ је постављена у оквир косовског предања, као део ширег моралног и историјског обрасца.

У другој половини XIX века косовско предање укључивано је у шири династички и национални дискурс о заветној мисли ослобођења и уједињења. Након смрти кнеза Михаила његова политичка настојања из шездесетих година XIX века тумачена су као обавеза коју наследници треба да наставе. После Берлинског конгреса, у околностима ограничених српских могућности према Босни и Херцеговини, тај дискурс све се снажније повезивао са Старом Србијом, Македонијом и косовским темама. У том оквиру владар је кроз штампу, свечаности, споменике и ритуале представљан као наследник историјске обавезе, али и као фигура која је ту улогу морала да оправдава у стварним политичким околностима (Borozan 2019, 139-156; Leovac 2023, 447, 663, 666, 694; Rajić 2024, 15, 27, 103, 375, 597, 751-775).

Литургија у цркви Лазарици на Видовдан 1889. представила је косовске јунаке као живо присуство у садашњости, чиме је косовско предање повезано са савременим генерацијама (Borozan 2013, 268). Није се све завршило с овом свечаношћу, јер је после прославе у Крушевцу Видовдан утврђен као национални празник, посвећен свим погинулима за отаџбину, од Косова до краја XIX века (Timotijević 2002, 69-77).

Док је трајала свечаност у Крушевцу, црквена порта постала је и место националног сећања на коме су продаване Косовске споменице, кованe непосредно пред свечаност, у корист Друштва Светог Саве. Њихов изглед – оборена круна, мач и сломљени скиптар, уз натпис „Обновљена Србија 1889" и приказ манастира Жиче изнад којег се уздиже двоглави орао – јасно је упућивао на идеју обнове средњовековне краљевине. Дељени су и букети цвећа с Косова поља, обавијени црном траком. Тако је косовско предање добијало материјални облик у предметима који су кружили међу учесницима прославе (Makuljević 2006, 315-316; Borozan 2013, 269; Marić-Jerinić 2015, 121-122). Како би свечаност била „природнија", унапред је најављено да се неће примати букети и венци од вештачког цвећа (Anonim 1889g, 2).

Иако је свечаност настојала да прикаже јединствен национални простор и заједнички мит, стварна интеграција српског народа још није постојала. Србима из Аустроугарске говор, ношња и обичаји људи пристиглих с Косова деловали су страно, понекад и ближе бугарском културном кругу него сопственом. Истовремено је уочено да се досељени Црногорци у Крушевцу још нису уклопили у нову средину, што је јасно показивало да иза привида јединства постоје дубоке унутрашње разлике (Pajević 2019, 31-32, 42).

Како би се подстакла национална интеграција, јавили су се и планови да се у Крушевцу сваке пете године редовно организују „Косовијаде", петодневне културне, привредне и спортске смотре, попут грчких Олимпијада (Čolović 2016, 332-334).

После литургије митрополит је освештао и заставу певачког друштва „Обилић", док је краљ, у својству кума, учествовао у обреду и даривао друштво, симболичног имена. Учесници свечаности забележили су и наводну појаву орла, који је током литургије кружио изнад Лазарице, а потом одлетео у правцу Новог Пазара, што је тумачено као повољно знамење. По завршетку црквеног обреда свечаност је настављена свечаним дефилеом свих родова војске, с посебним местом артиљерије (Anonim 1889h, 1; Pajević 2019, 24-25). Истога дана IV пешадијски пук и III батаљон крушевачке стајаће војске понели су име „Цар Лазар", чиме је армија непосредно уведена у косовски симболички оквир (Šešum 2023, 289).

У касним послеподневним часовима, након вечерњег богослужења у Лазарици, кроз Крушевац је прошла свечана литија. На њеном челу били су митрополит са свештенством и краљ с пратњом у којој су били намесници, председник владе, министри и официри. У поворци су се кретали и бројни грађани, а с њима су ишли и домаћи и страни новинари, пратећи свечаност из непосредне близине и учествујући у њеном јавном представљању (Pajević 2019, 25-26, 37).

Свечаност је током 15/27. јуна променила свој карактер. Црно рухо жалости из претходног дана је скинуто, а тужна маса људи постала је слављеничка група. Свечани дефилеи, пуцњеви пушака и топова, војна парада и свечани говори увеличали су овај дан, а велики спектакл имао је да укаже на снагу и потенцијал српске државе. Тако је после одавања поште сенима косовских јунака, Видовдан постао дан среће и националног заноса (Borozan 2013, 269). Штампа у Београду преносила је и патриотске сцене, попут даривања вунених чарапа младом краљу које је уручила жена из околине Пећи, која је у лику српског владара („божији посланик") видела симбол ослобођења (Anonim 1889i, 1-2).

Врхунац свечаности представљало је полагање камена-темељца за споменик „косовским јунацима" у центру Крушевца до којег је стигла литија. У том чину кључну улогу имали су краљ и митрополит, чије је заједничко присуство обреду давало јасан политички и сакрални карактер (Anonim 1889j, 1).

Ритуал полагања плакете у удубљење за камен-темељац будућег споменика одвијао се уз топовске салве. Натпис на плакети повезивао је „цара Лазара" и младог краља Александра, настојећи да њихову везу упише у трајно памћење („Да се прича и приповиједа, док је људи и Косова"). У темељ су положени и књига косовских песама, примерак Косовске споменице и кованице савременог новца, као знаци историјског континуитета. Потом је краљ сребрном мистријом нанео малтер и затворио шупљине, а затим поставио поклопац на камен-темељац који је учврстио с три свечана ударца чекићем. Пре почетка и по завршетку овог чина митрополит Михаило је осветио све положене предмете, а затим и сам затворени камен-темељац, чиме је ритуал заокружен у јединствен сакрални чин. Према унапред објављеном програму, свечани чин пропраћен је пуцњевима из топова (Pajević 2019, 16-17, 27-28; Šešum 2023, 289).

Темељ будућег споменика који је требало да буде симбол националног јединства испуњен је предметима који су повезивали династију и национално памћење. Као што храмови почивају на моштима, тако је и овај споменик заснован на симболички изабраним знацима српске прошлости и актуелне династије (Borozan 2013, 271). Залог јединства било је и прикупљање добровољних прилога за подизање споменика (Anonim 1889h, 1; Anonim 1889k, 1).

Док је трајала свечаност у Крушевцу, свечане литургије су истовремено организоване у целој земљи, уз подсећање да је српска неслога допринела поразу на Косову пре пет векова (Anonim 1889a4, 1). Краљ Милан није присуствовао свечаностима, јер се у то време налазио на хаџилуку у Светој земљи, а потом и у Цариграду, где му је рођен ванбрачни син Ђорђе; телеграмима које је објављивала штампа ипак је поздрављао свога сина Александра као законитог владара Србије (Anonim 1889a5, 2; Jovanović 1990, 140). За то време у Србији су се проносили гласови да је Влада наводно забранила повратак краљу Милану у земљу, како би се избегли „нереди" (Krstić 2007, 87).

После полагања камена темељца за споменик Косовским јунацима, уследило је полагање венаца, међу којима се истицао венац чешких представника. Посебну симболичку тежину имали су венци исплетени од биља донетог с Ловћена, Власине, Стражилова, Таре, Овчара, Косова, из Босне и Далмације, чиме је у свечаност унет и шири просторни оквир српских земаља. Током обреда две девојчице у народним ношњама делиле су присутнима венчиће од цвећа убраног на Косову пољу, претварајући сећање у опипљив знак заједничког искуства. Свечаност је завршена банкетом приређеним у част краља и званица, а потом и бакљадом, која је у вечерњим часовима дала читавом догађају завршни, свечано-празнични тон (Durković-Jakšić 1989a, 383; Pajević 2019, 29-32; Šešum 2023, 289).

Свечаност је настављена и сутрадан 16/28. јуна 1889. године. Крушевац је искићен српским тробојкама како би се спремио за освећење камена темељца за барутану, на месту у близини вароши које је указом добило име Обилићево. После богослужења које је обавио митрополит Михаило, у темељ будуће фабрике положен је цилиндар направљен од турског топа заробљеног у Нишу 1878. године, с посебним садржајем. Приложени су делови разних врста артиљеријске и пушчане муниције, војно-технички планови фабрике оружја у Крагујевцу, као и пергамент с натписом о јуначкој погибији на Косову 1389, извојеваној слободи у XIX веку и значају барутане за одбрану независности Србије под влашћу краља Александра Обреновића. После полагања цилиндра у темељ, краљ је сребрним чекићем причврстио и плочу на којој је исписано да је фабрика почела да се гради под његовом владавином. Док је трајала церемонија, непрестано су испаљивани пушчани и артиљеријски плотони (Pajević 2019, 33-35; Šešum 2023, 289). Током церемоније окупљени народ поздрављао је краља узвицима „Живео!" (Anonim 1889k, 1).

Цео простор око темеља за будућу барутану био је украшен стубовима, тријумфалним капијама и српским грбовима. Окупљеним сељацима дељене су фотографије младог краља. Увече је у Крушевцу организован слабо посећен концерт певачких дружина, затим и бакљада на којој је краља беседом поздравио гуслар Јеврем Пиштевац, који је говорио о јединству Срба (Anonim 1889l, 1-2; Durković-Jakšić 1989a, 383).

На банкету који је организован у част краља дизане су многе здравице. Талоци, члан Мађарске академије наука, наздравио је слози Срба и Мађара који су такође много пута гинули на Косову („мађарска крв смешала се са крвљу српском, кости мађарске труну упоредо с костима српским"), што је био залог за велику мађарско-српску заједницу, независне Мађарске и независне Србије. Руски новинар Кулаковски је напомињао да и Срби на југоистоку треба да створе велику државу као што је то учинили Русија на северу. Домаћи здравичари су напомињали да „српска ствар" стоји одлично и да ће је на „први миг" помоћи Русија. Узвикиване су и пароле: „Смрт српским душманима! Смрт проклетој Аустрији!" (Anonim 1889l, 1-2).

Потом је уследило народно весеље које је настављено до дубоко у ноћ. Конзумирано је црно жупско вино и поморавске ђаконије. Певане су и политичке песме посвећене Светозару Милетићу, предводнику Срба под хабзбуршком влашћу, али и изгинулим радикалима у Тимочкој буни из 1883. године (Pajević 2019, 33-35; Đorđević 1996, 174).

Краљ је следећег дана присуствовао јутрењу у Лазарици, где је поздрављен као настављач средњовековне немањићке традиције и обновитељ заветне мисли у нововековној Србији. Чин освећења темеља споменика Косовским јунацима тумачен је као чин националног уједињења (Anonim 1889m, 156-160).

Целокупна свечаност имала је за циљ да младог владара уведе у „славу Немањића" и „јуначку трагедију са Косова", односно у систем вредности који је требало да обликује његову будућу владавину. Очекивало се да узвишене церемоније делују на њега и оставе трајан утисак, како би испунио очекивања свих Срба, како у самој Србији тако и оних ван њених државних оквира (Živanović 1924, 31). У том смислу, млади краљ није био само носилац власти, него посредник преко кога су националне елите настојале да обликују политички правац државе (Borozan 2013, 271).

Прослава у Крушевцу није била обична свечаност, већ пажљиво обликован политички догађај у коме је косовско предање уведено у савремени политички живот. Ритуали, симболи, војне параде и народно весеље повезали су прошлост и садашњост у јединствену слику, у чијем је средишту био млади краљ. Иза јавно приказаног јединства и снаге назирале су се политичке напетости, друштвене поделе и несигурност опстанка династије. Косовски мит је из тих разлога имао двоструку улогу: да учврсти власт, али и да је обавеже. Владар је представљен као наследник косовског предања и заветне мисли ослобођења и уједињења, чиме је добио обавезу да ту улогу непрекидно оправдава. Не само симболима и ритуалима, већ и стварним политичким деловањем у околностима које су додељену представу стално доводиле у питање (Borozan 2013, 265-269).

Пут ка Жичи: руски посланик и спољнополитичка димензија ритуала

После Крушевца, краљ је 17/29. јуна најпре посетио манастир Љубостињу, да се поклони на гробу „божје угоднице, царице Милице". Уз пут је пролазио кроз бројне тријумфалне капије, на којима је било пуно његових слика. Поред пута поздрављали су га многи људи. После посете манастиру дошао је у Трстеник, где је преноћио. Варош је свечано осветљена, а на улицама је организовано народно весеље. Општина је војсци и народу поклонила печење од јагањаца, јунади и хиљаду литара вина, како би свечаност била успешнија (Anonim 1889n, 4; Pajević 2019, 46-48).

Сутрадан је настављен пут за Врњачку Бању, где је уприличена посета намеснику, генералу Белимарковићу. Овај догађај искоришћен је и да митрополит Михаило крсти петоро његове деце, јер генерал није хтео да се тај обред обави пре митрополитовог повратка у отаџбину. Имена су уподобљена у складу с косовском свечаности, тако да је један син добио име Реља, а једна девојчица Милица. Тако је и приватни породични чин укључен у исти симболички поредак који је обликовао јавну прославу. Краљ је потом с пратњом увече стигао у Краљево које је свечано украшено, док се

на улицама играло коло и свирала музика (Anonim 1889o, 1; Anonim 1889p, 2; Anonim 1889k, 1; Anonim 1889r, 1; Pajević 2019, 46, 75, 138).

После великог славља из претходног дана, када је у свечано окићеном Краљеву парадирала војска, а артиљерија испаљивала плотуне уз присуство мноштва народа, краљ је сутрадан, 19. јуна/1. јула 1889, у преподневним часовима примао војне и народне депутације. Том приликом свима је делио Косовске споменице (Barać 2018, 227).

Због неповољних спољнополитичких прилика српска влада је избегавала позивање страних представника на обележавање Косовске битке и миропомазање младог краља (Ristić 2014, 58-59). За разлику од других европских држава које нису инсистирале да присуствују миропомазању, руски цар Александар III именовао је свог посланика Александра Ивановича Персијанија у Београду да га званично представља на овом ритуалу у Жичи, с циљем појачавања дипломатског утицаја (Popović 1994, 35, 39-40).

Појава руског представника имала је значајну пропагандну тежину. Све је припремано у тајности, јер је наредба руског цара упућена преко посебног курира, ђакона Саборне цркве у Санктпетерсбургу, који је лично предао писмо руском посланику у Београду с упутствима за одлазак на свечаност у Жичу. Персијани је своју мисију до последњег тренутка крио од осталих дипломатских представника у српској престоници, како би избегао и њихов евентуални долазак на миропомазање (Anonim 1889s, 1-3). У том контексту, појава руског представника уносила је нову димензију у сам ритуал.

Из Београда је кренуо 18/30. јуна, званично испраћен на железничкој станици. Није користио посебан воз, иако му је нуђена та погодност. Тражио је само један салонски вагон. Јавност Србије повољно је примила вест да ће руски представник присуствовати миропомазању, а нова очекивања потврде легитимитета независне Србије подигла је гласина да је из Цариграда за Србију већ кренуо васељенски патријарх, како би у Жичи присуствовао миропомазању краља Александра и посветио митрополита Михаила за српског патријарха (Anonim 1889r, 1).

Ове гласине откривају да је јавност прославу посматрала не само као унутрашњи догађај, већ и као прилику за шире политичке промене и преобликовање међународног положаја Србије. Васељенски патријарх није дошао у Србију, али је зато руском посланику Персијанију свуда где се појављивао приређиван свечани дочек. Од железничке станице у Београду, па до Сталаћа, где га је у зору 19. јуна/1. јула 1889. дочекала бројна делегација из Крушевца (L-ић 1889, 2; Barać 2018, 228). Присуство руског посланика брзо је изашло из оквира дипломатског протокола и прерасло у отворену политичку манифестацију.

Персијанија је у Крушевцу поздравило око хиљаду људи, међу којима су се истакли представници радикалне странке, који су изражавали „братску оданост и поштовање" према словенској браћи, уз подсећање на заслуге Русије у рату Србије против Турске 1876. године. Уследили су узвици: „Живео руски народ, живео цар!", после чега је певана руска химна. Персијани је упутио кратку захвалност, а затим је присуствовао јутрењу у цркви Лазарици. Посетио је темељ будућег споменика Косовским јунацима. Истог дана отпутовао је за Краљево праћен узвицима: „Живео српски и руски народ, живели Александар I и Александар III!". По приспећу у Краљево, где му је такође приређен свечани дочек, Персијани је примио у аудијенцију младог српског краља. За то време у манастиру Жичи митрополит, свештенство и чланови Владе били су на бдењу (Anonim 1889t, 2; L-ić 1889, 2; Barać 2018, 228).

Сусрет српског краља и руског посланика повезао је унутрашњи ритуал легитимације власти с видљивом руском подршком и спољнополитичким сигналом обнове блискости с Русијом, али је истовремено откривао и хијерархију односа између две државе. Присуство представника руског цара деловало је као вид подршке у тренутку када односи с Русијом још нису били стабилизовани, па је његов дочек прерастао у масовну манифестацију у којој су се преплитали династичка политика, национална очекивања и идеологија радикалне странке, уз снажно призивање словенске блискости.

Миропомазање у Жичи: под Божјим благословом

Миропомазање владара припада дугој традицији у којој се политичка власт доводи у везу са сакралним поретком. Од старозаветних обреда помазања јудејских царева до средњовековних схватања владара као посредника између Бога и поданика, овај ритуал је означавао да власт није само људска институција. Миропомазање није било само религијски чин, него обред који је краљевској власти давао посебан статус (Rakić 2002, 1515; Vuković 2002a, 1225; Vuković 2002b, 1687-1688; Marjanović-Dušanić 2007, 17-31).

Нововековна пракса миропомазања српских владара настављала је традицију средњовековних краљева, с тим да је сам ритуал пренесен из руске нововековне праксе (Acović 2007, 37-44; Rajić 2024, 124).

Од кнеза Милоша Обреновића миропомазања српских владара обављана су у Београду, што је овом обреду давало пре свега државни, а не историјско-симболички оквир. Промена из 1889. године имала је јасно политичко и симболичко упориште. Манастир Жича, као традиционално крунидбено место српских краљева, носио је снажно значење државног

и династичког континуитета, због чега су га нововековни владари редовно укључивали у своја свечана путовања по Србији (Borozan 2006, 342; Borozan 2021, 421-428; Timotijević 2023, 179-205).

Покушај да се краљ Милан већ 1882. године миропомаже у Жичи остао је неостварен, па је обред из 1889. добио посебну тежину. Манастирски храм је пред саму свечаност делимично обновљен, како би чин миропомазања добио на достојанствености. Обред из 1889. обављао се према правилима установљеним на претходним миропомазањима, али због измештања из престонице није представљао обично понављање раније праксе, већ свестан повратак ритуала у простор који је повезивао савремену државу са средњовековном традицијом (Ristić 2000, 233-246; Mišić 2005, 85-106; Kostić 2022, 169-172; Kostić 2023, 91-109).

У том оквиру, Жича је младог краља смештала у симболички центар српске краљевске традиције, где су се црквена, династичка и државна значења могла сажети у један ритуални чин. Миропомазање је зато функционисало као облик јавног означавања власти: церемоније, инсигније и сакрално обележени простори чинили су политички центар видљивим у јавности (Geertz 1983, 123-125). Тиме власт није само потврђена, већ је измештена из текуће политике и представљена као део трајног историјског поретка.

Миропомазање је заказано за 20. јун/2. јул, на дан када је кнез Милан ступио на престо 1868. и када је Србија 1876. године отпочела ратне операције против Османског царства. Тај избор носио је јасну поруку: обред је везан за ослободилачку традицију и укључен у шири национално-историјски оквир (Đorđević 1996, 174; Rajić 2024, 112, 397). Млади краљ је из Краљева кренуо ка Жичи у 9 часова пре подне, у пратњи намесника, чланова владе, руског посланика Персијанија и бројног народа. Војна музика свирала је химну. Краља су пред манастиром дочекали у свечаним одеждама митрополит Михаило, епископ нишки Јероним, администратор жичке епархије Дучић и свештенство, одакле су ушли у цркву (Anonim 1889u, 1; Durković-Jakšić 1989b, 19-26). Уласком у храм поворка је прешла из јавног у сакрални простор, у коме се власт издвајала из текућег политичког оквира и добијала обредну потврду.

Малолетност владара није представљала препреку прихватању његове власти, јер се у политичкој култури монархије разликовало физичко тело краља од његовог „политичког тела", које се схватало као трајно и изнад личних ограничења (Kantorowicz 2012, 480-481). Та разлика постајала је видљива управо у церемонији. Краљ Александар носио је униформу пуковника прилагођену његовом узрасту, са златним еполетама, сабљом, тробојном лентом с Орденом белога орла и крстом Ордена Светога гроба, који му је за ову прилику послао јерусалимски патријарх. Уз „јеку звона и салву

топова", обред који је предводио митрополит Михаило није само потврђивао његову власт већ је визуелно и звучно преображавао дечака у владара (Anonim 1889v, 1; Anonim 1889z, 1).

Улазак у цркву строго је контролисан, јер се није могло ући без посебне улазнице. Распоред присутних пратио је друштвену и политичку хијерархију: представник руског цара заузео је посебно место, намесници су стајали у непосредној близини, док су средишњи део храма испуњавали чланови владе, великодостојници и поједини гости из словенских земаља. Уз зидове су се налазили свештеници који тог дана нису служили, официри и изасланици, док је већина народа остала изван цркве, у порти, настојећи да се што више приближи прозорима и бар делимично прати ток богослужења (Barać 2018, 229-230).

Подела простора јасно је одражавала државни поредак који се утврђивао ритуалом: краљевска власт, црква и високи официри били су унутра, јасно распоређени, док је народ био изван храма, на његовом прагу, али са снажним осећањем учешћа у ритуалу. У таквој атмосфери богослужење је добијало значење које је превазилазило оквире црквеног обреда – у њему се препознавао тренутак обнове славе средњовековне државе и будућег националног ослобођења.

Око манастира било је пуно људи, а пешадија је током богослужења периодично испаљивала плотуне из пушака, између којих је артиљерија испаљивала топовске салве, укупно 101 плотун. Сви родови војске били су правилно распоређени око цркве, како би чин миропомазања био величанственији (Barać 2018, 230).

Митрополит Михаило је пред сам чин миропомазања одржао пригодну беседу упућену краљу Александру: „Свети Сава, који је овде миропомазао и крунисао Краља српског Немањића, брата својега, нека благослови и Твој улазак у седмовратну Жичу и твоје миропомазање, преко којега ће сићи и на Тебе небесни благослов" (Pajević 2019, 77-79). Позивањем на Светог Саву и немањићку традицију млади краљ је постављен у низ легитимних владара, чиме је његова власт повезана с историјским континуитетом српске државе.

Ритуал миропомазања дуго је трајао, у цркви је било пуно људи, тако да младом краљу није било добро, па су на кратко морали да га изведу из храма. Церемонија је затим настављена (Todorović 1997, 650). Дужина ритуала утицала је на дете-краља, што је свим присутнима још једном открило његову физичку крхкост и младост.

Пред сам завршетак службе у цркву је донет телеграм којим је краљ Милан свом сину честитао миропомазање. Честитка мајке, краљице Наталије, стигла је тек увече **(**Anonim 1889y, 1; Pajević 2019, 82). Ефикасно уручивање телеграма омогућено је инсталирањем посебне телеграфске

станице у манастиру Жичи, која је непрекидно радила док је трајао ритуал миропомазања (Barać 2018, 233).

Прослава није била ограничена само на Жичу, већ је обухватила читаву Србију. По наредби власти у свим црквама и манастирима богослужење је отпочело у исто време, тако да су се у подне, истог тренутка, из хиљада храмова заориле молитве за младог краља, звона и топовски пуцњи (Barać 2018, 231). Тај истовремени чин, пажљиво уређен и спроведен, створио је утисак јединственог ритуалног простора у коме је цела земља учествовала у потврђивању новог владара и симболичком учвршћивању његове власти.

После завршетка чина миропомазања митрополит Михаило одржао је још једну беседу у којој је истакао императив покоравања краљевој власти: „Сам Бог вели за своје помазанике да их треба поштовати и чувати [...] Слушајте дакле, хришћани, глас неба и извршујте заповест Божју. Помазаник је Божји изабраник, кога Бог опредељује, подиже, овлашћује и посвећује да влада и управља народом, по вољи и заповести Божјој за добро и срећу народну" (Pajević 2019, 81).

Краљева власт је у беседи представљена као власт која потиче од Бога, а оданост владару поставља се као религијска обавеза. Такво тумачење давало је политичкој лојалности снажан морални и сакрални оквир, у коме је улога владара превазилазила оквире уставне власти. Концепт о владару као глави националног организма посебно је истицао владика Сава Дечанац, који је наглашавао нужност покоравања краљевској власти (Borozan 2006, 92; Barać 2018, 212-241).

После завршеног обреда испред манастира је организован дефиле војске, а на свечаном ручку прву здравицу краљу упутио је Ранко Тајсић, истакнути радикалски првак из оближњег Драгачева. Здравицу је потом упутио намесник Јован Белимарковић. Стигла је и честитка руског цара, а млади српски краљ је увече приредио вечеру за руског посланика. На околним висовима паљене су велике ватре, Краљево је увече осветљено, приређено је велико народно весеље, а свечаности поводом миропомазања одржане су у целој Србији. Многи истакнути појединци, посебно они који су учествовали у свечаностима у Крушевцу и Жичи, добили су ордене (Anonim 1889z, 1; Anonim 1889x, 2; Barać 2018, 233). Свечаност се тако није завршила у храму, већ се наставила у јавном простору, где је нови владар представљан као носилац обредно потврђене власти.

Следећег дана, 21. јуна/3. јула 1889, краљ је с намесницима, члановима Владе, својом свитом и многим грађанима, праћен гардом и једним одељењем коњице, кренуо у посету манастиру Студеници, што је био наставак процеса повезивања новог владара са средњовековним династичким наслеђем. Прошли су поред средњовековног утврђења Маглич, да би после тешког пута стигли у манастир, где се млади краљ поклонио

моштима светих Немањића. Тим чином наставио је праксу свих претходних нововековних српских владара који су редовно посећивали овај манастир. На захтев младог краља отворен је ћивот, где је, „осим осталог", видео „само кости". Долазак владара увеличан је великим народним весељем, док су на околним висовима заложене велике ватре. Посета Студеници представљала је емотивни врхунац читавог путовања, након чега је краљ показивао све мање интересовања за нове свечане посете и поздраве (Todorović 1997, 651; Barać 2018, 234-235; Timotijević 2023, 179-205; Kostić 2023, 91-109).

Миропомазање у Жичи и поклоњење у Студеници имали су за циљ да обнове углед династије и учврсте оданост младом владару. Абдикација краља Милана, снажног владара у зрелим годинама, у години обележавања косовске пропасти, подстакла је паралеле с „дететом царем" Нејаким Урошем и сломом средњовековне државе. Страх од могућег понављања историје био је присутан у јавности и међу политичким елитама, што је позиве на слогу и оданост новом владару чинило не само политичким, већ и историјски нужним чином оданости (Šešum 2023, 291).

Пут од Чачка до Београда: ритуално повезивање с династичком традицијом

Пут који је уследио после миропомазања и посете Студеници није био уобичајена свечана маршута повратка у престоницу, већ пажљиво обликовано кретање кроз кључне тачке националне и династичке прошлости.

После повратка из Студенице, краљ је 22. јуна/4. јула 1889. из Краљева кренуо за Чачак, варош која је имала статус ширег завичаја Обреновића. Следећег дана краљ је посетио брдо Љубић, место одлучујуће битке у Другом српском устанку, која је династичкој пропаганди Обреновића приказивана као други, победоносни Видовдан (Timotijević 2016, 215-241; Timotijević 2020, 71-79; Timotijević 2023, 215-241).

Путовање је истог дана настављено до Горњег Милановца, одакле је краљ дошао у Таково, праћен многим коњаницима међу којима је био и један од потомака војводе Милића Дринчића с његовим барјаком из Другог српског устанка. Тај призор је призивао најславније обреновићевске традиције као живу успомену. Краљ је с пратњом посетио и таковску цркву, у династичкој пропаганди означену као „српски Витлејем", место где је Милош Обреновић подигао устанак и где се „родила" обновљена Србија. Потом се поново вратио у Горњи Милановац, чиме је заокружена посета ужем завичају Обреновића с којим се млади владар обредно повезао (Timotijević 2012, 243-245; Barać 2018, 238).

Свечани испраћај краља из Горњег Милановца уследио је 26. јуна/8. јула 1889, одакле се упутио за Аранђеловац. Уз пут је свечано дочекиван у многим селима. По приспећу у Аранђеловац организована је бакљада. Краљ је сутрадан кренуо за Београд, али је уз пут посетио и Орашац, чиме је путовање обухватило и традицију Првог српског устанка (Barać 2018, 238-239).

После миропомазања краљево кретање кроз Чачак, Љубић, Горњи Милановац, Таково и Орашац, све до повратка у Београд 27. јуна/9. јула 1889. године, добило је значење шире ритуалне потврде власти. То није био само пут ка престоници, већ обилазак простора у којем су места устаничког, династичког и националног памћења повезивана с личношћу младог владара. Дочек у Београду, организован по већ устаљеним обрасцима ефемерног спектакла, заокружио је овај обредни пролазак кроз кључне тачке националне прошлости (Anonim 1889a1, 1; Anonim 1889a2, 1). У том смислу, краљевско путовање може се посматрати као ритуално означавање територије знацима власти, што је једна од основних функција владарских обилазака простора (Geertz 1983, 125).

Симболички и политички епилог овог низа уследио је 12/24. јула 1889, када се из хаџилука у Јерусалим у Србију вратио краљ Милан. Дочекали су га син краљ Александар, митрополит Михаило, намесник Јован Белимарковић, председник владе Грујић, посланици Немачке, Аустроугарске, Турске, Румуније, али не и Русије (Anonim 1889a3, 2).

Краљ Милан није желео сусрет с митрополитом Михаилом, али је његов непланирани долазак искористио да сопствени повратак представи у повољном светлу (Krstić 2007, 89). Сцена доласка старог краља јасно је осликавала структуру политичке моћи у земљи и међународне подршке, посебно у односу краља Милана и русофилски оријентисаног митрополита Михаила, чије је присуство тумачио као знак оданости према младом краљу: „Заблагодаривши му на томе, додао је да узима и за себе један део те пажње тим пре што долази из светих места, где је примио благослове највиших архипастира Свете Православне Цркве, чији је он веран син" (Anonim 1889a3, 2). Тиме је краљ Милан свој повратак представио као духовно прочишћење и нови почетак, чиме је поново ушао у јавни живот као активан политички чинилац.

Снага и границе политичког ритуала

Обележавање Косовске битке и миропомазање краља Александра 1889. године чинили су повезан церемонијални низ, који је у новим политичким околностима обликован као јединствена представа династичке власти. Све-

чаности у Крушевцу и Жичи, долазак руског посланика и краљево путовање кроз централну Србију били су делови истог процеса у коме се власт малолетног владара представљала кроз косовско предање, средњовековну традицију и династичко памћење.

Тај процес деловао је на три повезана нивоа. У унутрашњем политичком поретку – требало је да учврсти ауторитет малолетног владара и прикаже јединство двора, цркве, војске и народа. У сакралној равни – миропомазање је власт младог краља измештало из области текуће политике и представљало је као власт под Божјим благословом. У спољнополитичком погледу – присуство руског посланика давало је ритуалу значење видљиве руске подршке и јавног сигнала о обнови блискости с царском Русијом.

Међутим, управо у промишљености, комплексности и снази ритуала открива се и његова граница. Он је могао краткорочно да произведе утисак јединства, али не и да га учини трајним. Политички сукоби, слабост институција и нестабилност династије остали су испод површине, само привремено потиснути. Повратак краља Милана с хаџилука показао је да политичке напетости нису превазиђене и да следи наставак сукоба.

Зато миропомазање из 1889. године не сведочи само о снази репрезентативне културе и симболичке политике већ и о њеној граници: власт се више није подразумевала, већ је морала да се непрестано изнова производи.

Изјава

Потврђујем да је поднети чланак резултат мог оригиналног и независног академског рада, заснованог на мом сопственом интелектуалном напору, анализи и интерпретацији. Током припреме овог рукописа користио сам АИ алатку ChatGPT за превод са српског на енглески и АИ алатку Gemini за помоћ при уређивању ради побољшања граматике и читљивости. Аутор је прегледао и ревидирао све резултате из ових алата и преузима пуну одговорност за коначни садржај рада.

Милош Тимотијевић

Reference

Abeles, Marc. 2001. *Antropologija države*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Acović, Dragomir. 2007. „Miropomazanja vladara". U: *Krunisanje srpskih vladara*, priredili Nebojša Damnjanović, Vladimir Merenik i dr. 37–44. Beograd: Istorijski muzej Srbije; Kraljevo: Narodni muzej.

Acović, Dragomir. 2013. *Slava i čast: odlikovanja među Srbima: Srbi među odlikovanjima*. Beograd: Službeni glasnik.

Anonim. 1889a. „Kosovska proslava u Srbiji". *Branik*, 17/29. jun 1889, 2–3.
Anonim. 1889a1. „Službeni deo". *Srpske novine*, br. 142, 28. jun/10. jul 1889, 1.
Anonim. 1889a2. „Beogradske vesti". *Srpske novine*, br. 142, 28. jun/10. jul 1889, 1.
Anonim. 1889a3. „Neslužbeni deo". *Srpske novine*, br. 154, 13/25. jul 1889, 2.
Anonim. 1889a4. „Beograd, na Vidovdan 1889". *Srpske novine*, br. 132, 15/27. jun 1889, 1.
Anonim. 1889a5. „Neslužbeni deo". *Srpske novine*, br. 132, 15/27. jun 1889, 2.
Anonim. 1889b. „[Vozni red]". *Srpske novine*, br. 129, 11/23. jun 1889, 1.
Anonim. 1889c. „Red svetkovine kosovske petstogodišnjice". *Srpske novine*, br. 132, 15/27. jun 1889, 1.
Anonim. 1889d. „Telegrami sa kosovske proslave". *Srpske novine*, br. 133, 16/28. jun 1889, 1.
Anonim. 1889e. „Kosovske slave". *Male novine*, 19. jun/1. jul 1889, 2.
Anonim. 1889f. „Zabrana". *Male novine*, 20. jun/2. jul 1889, 1.
Anonim. 1889g. „Kosovska proslava". *Male novine*, 18/30. maj 1889, 2.
Anonim. 1889h. „Kruševac, 15. juna uveče". *Srpske novine*, br. 133, 16/28. jun 1889, 1.
Anonim. 1889i. „Kosovske slave (Naročiti izveštaj „M. Novina")". *Male novine*, 23. jun/5. jul 1889, 1–2.
Anonim. 1889j. „Kruševac, 15. juna uveče". *Srpske novine*, br. 133, 16/28. jun 1889, 1.
Anonim. 1889k. „Telegrami sa kosovske proslave". *Srpske novine*, br. 136, 20. jun/2. jul 1889, 1.
Anonim. 1889l. „Sa kosovske slave". *Male novine*, 25. jun/7. jul 1889, 1–2.
Anonim. 1889m. „Dopis 'Žiče' sa proslave iz Kruševca". *Žiča*, br. 5, juli 1889, 156–160.
Anonim. 1889n. „Brzojavi 'Zastavi'". *Zastava*, 21. jun/3. jul 1889, 4.
Anonim. 1889o. „Telegrami sa kosovske proslave. Trstenik, 17. juna po podne". *Srpske novine*, br. 136, 20. jun/2. jul 1889, 1.
Anonim. 1889p. „Kraljevo, 18. juna pre podne". *Srpske novine*, br. 136, 20. jun/2. jul 1889, 2.
Anonim. 1889r. „Beogradske vesti". *Male novine*, 20. jun/2. jul 1889, 1.
Anonim. 1889s. „Glas iz Rusije". *Branik*, 13/25. jul 1889, 1–3.
Anonim. 1889t. „Kraljevo, 19. juna pre podne". *Srpske novine*, br. 136, 20. jun/2. jul 1889, 2.
Anonim. 1889u. „Telegrami sa kosovske proslave". *Srpske novine*, br. 137, 21. jun/3. jul 1889, 1.
Anonim. 1889v. „Miropomazanje Njegovog Veličanstvu Kralja Aleksandra I". *Srpske novine*, br. 136, 20. jun/2. jul 1889, 2.
Anonim. 1889x. „Beogradske vesti". *Srpske novine*, br. 138, 22. jun/4. jul 1889, 2.
Anonim. 1889y. „Službeni deo". *Srpske novine*, br. 143, 29. jun/11. jul 1889, 1.
Anonim. 1889z. „Telegrami sa kosovske proslave. Žiča, 20. juna u 11 s. pre podne". *Srpske novine*, br. 137, 21. jun/3. jul 1889, 1.
Avakumović, Jovan. 2008. *Memoari*. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
Balandier, Žorž. 1997. *Politička antropologija*. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa.

Barać, Sava. 2018. *Vladalac i narod: krunisanje i miropomazanje vladaoca: dužnosti njegove i narodne*. Beograd: Centar za istraživanje pravoslavnog monarhizma.

Berk, Peter. 2010. *Osnovi kulturne istorije*. Beograd: Clio.

Borozan, Igor. 2006. *Reprezentativna kultura i politička propaganda: spomenik knezu Milošu u Negotinu*. Beograd: Filozofski fakultet, Katedra za istoriju umetnosti novog veka.

Borozan, Igor. 2013. „Kruševac kao ideološki topos i konstruisanje kosovskog mita u 19. veku". U: *Muzeologija, nova muzeologija, nauka o baštini: tematski zbornik*, 261–285. Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju.

Borozan, Igor. 2019. „Dinastija Obrenović i Kosovski zavet u verbalnoj i vizuelnoj kulturi druge polovine 19. veka". *Kosovsko-metohijski zbornik*, 8: 139–156.

Borozan, Igor. 2021. *Slika i moć: predstave vladara u srpskoj vizuelnoj kulturi XIX i početkom XX veka*. Knj. 1. Novi Sad: Galerija Matice srpske: Matica srpska.

Čolović, Ivan. 2016. *Smrt na Kosovu polju: istorija kosovskog mita*. Beograd: Biblioteka XX vek: Knjižara Krug.

Đorđević, Dimitrije. 1996. „Proslave petstogodišnjice bitke na Kosovu u srpskom narodu". *Glas: Odeljenje istorijskih nauka*, 9: 167–180.

Durković-Jakšić, Ljubomir. 1989a. „Ustanovljenje u vaskrsloj Srbiji 1889. Vidovdana za državni praznik". U: *Sveti knez Lazar: spomenica o šestoj stogodišnjici Kosovskog boja 1389–1989*, uredio episkop raško-prizrenski Pavle, 364–388. Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve.

Durković-Jakšić, Ljubomir. 1989b. „Proslava petstogodišnjice kosovske bitke u Kraljevu i u Žiči". *Naša prošlost*, 4: 19–26.

Geertz, Clifford. 1983. „Centers, Kings, and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power." In: *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, 121–146. New York: Basic Books.

Hobsbom [Hobsbaum], Erik, i Terens Rejndžer, ur. 2002. *Izmišljanje tradicije*. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa: Krug.

Jovanović, Slobodan. 1990. *Vlada Aleksandra Obrenovića. Knj. 1*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod: Jugoslaviapublik: Srpska književna zadruga.

Kanadin, Dejvid. 2002. „Kontekst, izvođenje i značenje rituala: britanska monarhija i 'izmišljanje tradicije', c. 1820-1977". U *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom i Terens Rejndžer, 149–243. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa: Krug.

Kantorowicz, Ernst H. 2012. *Dva kraljeva tela: studija o srednjovekovnoj političkoj teologiji*. Beograd: Fedon.

Kertzer, David I. 1988. *Ritual, Politics, and Power*. New Haven and London: Yale University Press.

Kostić, Ana. 2022. *Od ruina do krunidbene crkve: Manastir Žiča u 19. veku*. Beograd: Društvo istoričara umetnosti i vizuelne kulture novog veka.

Kostić, Ana. 2023. „Značaj Manastira Žiče kao krunidbene crkve u vizuelnoj kulturi i vladarskoj ideologiji kralja Milana i kralja Aleksandra Obrenovića". U: *Dinastija Obrenović i proglašenje Kraljevine Srbije: tematski zbornik radova*, uredila Suzana Rajić, 91–109. Niš: Narodni muzej.

Krstić, Nikola. 2007. *Dnevnik: Javni život, IV*. Priredio Miloš Jagodić. Beograd.

Leovac, Danko. 2023. *Knez Mihailo Obrenović: (1823–1868)*. Beograd: Huk izdavaštvo.
L-ić. 1889. „Doček g. Persijanija u Stalaću i Kruševcu". *Zastava*, 23. jun/5. jul 1889, 2.
Ljušić, Radoš. 2021. *Knez Miloš: (1783-1860): državotvorni vladar*. Novi Sad: Pravoslavna reč.
Makuljević, Nenad. 2006. *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku: sistem evropske i srpske vizuelne kulture u službi nacije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Marić-Jerinić, Marija. 2015. „Obrenovići – jedna istorija u metalu iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu" U: *Obrenovići u muzejskim i drugim zbirkama Srbije i Evrope*, 107–127. Gornji Milanovac: Muzej rudničko-takovskog kraja.
Marin, Louis. 1988. *Portrait of the King*. London: Palgrave Macmillan.
Marjanović-Dušanić, Smilja. 2007. *Sveti kralj: kult Stefana Dečanskog*. Beograd: SANU, Balkanološki institut: Clio.
Mijatović, Čedomilj. 2024. *Kraljevska tragedija*. Gornji Milanovac: Biblioteka „Braća Nastasijević".
Mišić, Biljana. 2005. „Efemerni spektakl: proglašenje Kraljevine Srbije 1882". *Nasleđe*, 6: 85–106.
Osta, Jaap van. 2006. „The Emperor's New Clothes: The Reappearance of the Performing Monarchy in Europe, c. 1870-1914". U: *Mystifying the Monarch*, pr. Jeroen Deploige i Gita Deneckere, 181–192. Amsterdam: University Press.
Pajević, Arsa. 2019. *Priviđenje pred duhovnim očima: mala spomenica sa petstogodišnje slave Vidovdanske u Kruševcu i miropomazanja kralja Aleksandra u Žiči: putopisi*. Zrenjanin; Novi Sad: Agora; Kruševac: Narodna biblioteka Kruševac.
Pirođanac, Milan. 2004. *Beleške*. Priredila Suzana Rajić. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Popović, Nikola B. 1994. *Srbija i carska Rusija*. Beograd: Službeni list SRJ.
Rajić, Suzana. 2009. „Milan Obrenović – kralj političar". *Zbornik Matice srpske za istoriju*, br. 79/80, 43–58.
Rajić, Suzana. 2011. *Aleksandar Obrenović: vladar na prelazu vekova: sukobljeni svetovi*. Beograd: Srpska književna zadruga.
Rajić, Suzana. 2024. *Knez Milan Obrenović: (1854-1881). 1, Od beratlije do suverena*. Beograd: Huk izdavaštvo.
Rakić, Radomir. 2002. „Pomazanje u Bibliji". U: *Enciklopedija pravoslavlja. Knj. 3, P-Š*, uredio Dimitrije M. Kalezić, 1515. Beograd: Savremena administracija.
Ristić, Ljubodrag. 2000. „Kraljevi u Kraljevu (1882-1889-1904)". U: *Naučni skup Rudo Polje, Karanovac, Kraljevo: (od prvih pomena do Prvog svetskog rata)*, 233–246. Beograd: Balkanološki institut SANU; Kraljevo: Narodni muzej.
Ristić, Ljubodrag. 2014. *Srbija u britanskoj politici: (1889-1903)*. Beograd: Balkanološki institut SANU.
Šešum, Uroš. 2023. „Obeležavanje petstote godišnjice Kosovske bitke 1889. godine". U: *Dinastija Obrenović i proglašenje Kraljevine Srbije: tematski zbornik radova*, uredila Suzana Rajić, 285–308. Niš: Narodni muzej.
Timotijević, Miloš i Aleksandar Marušić. 2025. *Usklici iskrenog oduševljenja: efemerni spektakl i putovanje kralja Aleksandra i kraljice Drage Obrenović po Srbiji 1901.*

godine. Gornji Milanovac: Muzej rudničko-takovskog kraja; Čačak: Narodni muzej. https://doi.org/10.65627/nmuc_uio.2025.

Timotijević, Miloš. 2016. „Boj na Ljubiću u zvaničnoj reprezentativnoj kulturi Čačka tokom XIX i XX veka". U: *Srpska revolucija i obnova državnosti Srbije: dvesta godina od Drugog srpskog ustanka*, uredio Radomir J. Popović, 215–241. Beograd: Istorijski institut SANU; Čačak: Međuopštinski istorijski arhiv. https://doi.org/10.5281/zenodo.20551239.

Timotijević, Miloš. 2020. „Praznični sjaj zavičajne svetkovine: Poseta kralja Aleksandra i kraljice Drage Čačku 1901. godine". *Zbornik radova Narodnog muzeja*, L: 71–79.

Timotijević, Miloš. 2023. „Vladari i varoši: štampa o posetama Obrenovića i Karađorđevića Kraljevu, Čačku i Gornjem Milanovcu (XIX i početak XX veka)". U: *Publicistika u razvoju društva i države. 1, Od novinskog izveštaja do objektivne istorije: Karanovac – Kraljevo u srpskim novinama: 1835-1918*, glavni i odgovorni urednik Darko D. Gučanin, 179–205. Kraljevo: Narodni muzej „Kraljevo"; Beograd: Institut za političke studije: Pravni fakultet Univerziteta. https://doi.org/10.5281/zenodo.20541672.

Timotijević, Miroslav. 2002. „O proizvođenju jednog nacionalnog praznika: spomen-dan palima u borbama za otadžbinu". *Godišnjak za društvenu istoriju* 9 (1/3): 69–77.

Timotijević, Miroslav. 2012. *Takovski ustanak – srpske Cveti: O javnom zajedničkom sećanju i zaboravljanju u simboličnoj politici zvanične reprezentacije*. Beograd: Filozofski fakultet.

Todorović, Pera. 1997. *Ogledalo: zrake iz prošlosti*. Beograd: BIGZ.

Unowsky, Daniel L. 2005. *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*. West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Van Gelder, Klaas. 2021. „Eighteenth– and Nineteenth-Century Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy: Why Do They Matter?". In: *More than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, edited by Klaas Van Gelder, 1–28. New York and Oxford: Berghahn Books.

Vojvodić, Mihailo. 1999. *Putevi srpske diplomatije: ogledi o spoljnoj politici Srbije u XIX i XX veku*. Beograd: Clio.

Vuković, Sava (episkop šumadijski). 2002a. „Miro sveto". U: *Enciklopedija pravoslavlja. Knj. 2, I-O*, uredio Dimitrije M. Kalezić, 1225. Beograd: Savremena administracija.

Vuković, Sava (episkop šumadijski). 2002b. „Sveta tajna miropomazanja". U: *Enciklopedija pravoslavlja. Knj. 3, P-Š*, uredio Dimitrije M. Kalezić, 1687–1688. Beograd: Savremena administracija.

Wortman, Richard. 2006. *Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy from Peter the Great to the Abdication of Nicholas II*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Živanović, Živan. 1924. *Politička istorija Srbije u drugoj polovini devetnaestog veka. Knj. 3, Kraljevsko namesništvo po abdikaciji kralja Milana i prva polovina vladavine kralja Aleksandra I: 1889-1897*. Beograd: G. Kon.

Miloš Timotijević
National Museum Čačak
slapovi@proton.me

Sacralizing the Monarchy: Royal Anointing and Public Political Rituals in Serbia, 1889

This article examines the anointing of the young King Alexander Obrenović in 1889 as part of a broader system of public ceremonies and symbolic practices in late nineteenth-century Serbia. The ritual was not an isolated religious act, but an integral component of a carefully designed state and dynastic program, which included the celebration of the five-hundredth anniversary of the Battle of Kosovo, festivities in Kruševac, the anointing ceremony at the monastery of Žiča, and the royal journey through central Serbia.

The article is based on the assumption that monarchical order does not rest solely on institutions, but also on the public representation and perception of power. In this context, ceremonies and symbolic acts contributed to the formation of royal authority by making it visible and socially acceptable. This process unfolded during a period of profound political crisis, when the prestige and stability of the Obrenović dynasty had been seriously undermined.

The festivities in Kruševac demonstrate how the Kosovo tradition was incorporated into contemporary political reality. Through rituals, public performances, and symbolic objects, the past was activated as an instrument of political action, while the young king was presented as the heir to the Kosovo narrative of liberation and unification. Such use of tradition served a clear purpose—to compensate for the weakened authority of the dynasty in the present—while underlying social divisions and political tensions remained unresolved.

The journey to Žiča functioned as a gradual introduction to the culminating act of ritual confirmation of power, while the presence of the Russian envoy pointed to its international dimension. The anointing ceremony itself is interpreted as a renewal of the medieval Nemanjić tradition of the Serbian kingdom, thereby linking the authority of the young ruler to the highest historical model of Serbian statehood. This continuity had a distinctly political function, serving to reinforce legitimacy under unstable conditions.

After the anointing, the king's journey through central Serbia acquired a distinct function. Visits to sites associated with insurgent and dynastic history represented a ritual incorporation of the young ruler into the tradition of the Obrenović dynasty and an attempt to further consolidate his authority.

The article demonstrates that such ceremonies could produce a powerful impression of unity and stability, but were unable to resolve the underlying

contradictions and institutional weaknesses of the political order. The anointing of 1889 is therefore interpreted as a moment that most clearly reveals the attempt to restore the shaken prestige of the dynasty through symbolic forms of public action.

Keywords: anointing, Alexander Obrenović, Battle of Kosovo, political ritual, legitimacy, symbolic politics, Obrenović dynasty, nineteenth-century Serbia

Primljeno / Received: 21. 4. 2026.
Prihvaćeno / Accepted for publication: 18. 6. 2026.